

Педагогічні науки

УДК 37.035.6

Кульчицький Віталій Йосипович

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін
ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України»*

Кульчицкий Виталий Иосифович

*кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры педагогики высшей школы и общественных дисциплин
ГВУЗ «Тернопольский государственный медицинский университет
имени И. Я. Горбачевского МЗ Украины»*

Kulchytkyi Vitalij

*PhD in Education, Associate Professor
of Higher School Pedagogy and Social Studies Department
I. Horbachevsky Ternopil State Medical University*

**СУБ'ЄКТНО-ОБ'ЄКТНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

**СУБЪЕКТНО-ОБЪЕКТНЫЙ ПОДХОД К ОРГАНИЗАЦИИ
ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ
SUBJECT-OBJECT APPROACH TO PATRIOTIC EDUCATION OF
YOUTH ORGANIZATION AT GENERAL EDUCATIONAL
INSTITUTIONS**

Анотація. У статті розглянуто особливості суб'єктно-об'єктного підходу до організації патріотичного виховання молоді загальноосвітніх

навчальних закладів. Сформульовано значення суб'єктної позиції педагога та об'єктної учня в навчально-виховному процесі. Наголошується на важливості уміння учителя тактовно використовувати свої знання і навички в процесі патріотичного виховання молоді, з урахуванням її вікових та індивідуальних особливостей.

Ключові слова: *патріотичне виховання, суб'єктно-об'єктні відносини, молодь.*

Анотація. *В статье рассмотрены особенности субъектно-объектного подхода к организации патриотического воспитания молодежи общеобразовательных учебных заведений. Сформулировано значение субъектной позиции педагога и объектной ученика в учебно-воспитательном процессе. Отмечается важность умения учителя тактично использовать свои знания и навыки в процессе патриотического воспитания молодежи, с учетом ее возрастных и индивидуальных особенностей.*

Ключевые слова: *патриотическое воспитание, субъектно-объектные отношения, молодежь.*

Summary. *The article deals with the peculiarities of the subject-object approach to the organization of patriotic education of young people in general educational institutions. The significance of the subject position of the teacher and the object position of pupil in the educational process is formulated. It is emphasized on the importance of teachers' ability to use their knowledge and skills in the process of patriotic education of young people, taking into account their age and individual characteristics.*

Key words: *patriotic education, subject-object relations, youth.*

Постановка проблеми. *Інтеграційні процеси в освіті останніми роками посідають щораз важливіше місце, оскільки вони спрямовані на*

реалізацію нових ідеалів – формування цілісної системи знань і вмінь особистості, розвиток її творчих здібностей та потенційних можливостей.

Підготовка молоді до життя як добре освічених і вихованих громадян, що усвідомлюють свої права та обов'язки, спроможні до виявлення патріотичних почуттів, є однією із головних умов стабільного розвитку демократичної держави. У зв'язку з цим теоретичні аспекти проблеми патріотичного виховання особистості постійно вимагають свого вдосконалення та оновлення. Актуальність патріотичного виховання молоді в умовах глобалізації значною мірою зумовлюється вимогами сучасних державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості, що мають забезпечити усім громадянам рівні можливості для розвитку та застосування їхніх потенційних здібностей.

Патріотичне виховання реалізується як планомірна виховна діяльність, спрямована на формування у вихованців почуття патріотизму, соціальної відповідальності. Воно включає розвиток любові до Батьківщини, національної самосвідомості й гідності; дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій.

Відтак, проблема реалізації патріотичного виховання учнівської молоді у процесі навчально-виховної діяльності в загальноосвітній школі, є актуальною і має комплексний характер.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема патріотичного виховання молоді не нова і багатоаспектна, тому досліджувалася багатьма ученими: І. Бехом, О. Вишневським, О. Гевком, К. Журбою, Ю. Завалевським, В. Новосельським, К. Черною та ін.

У дослідженнях А. Запорожця, П. Гальперіна, Л. Венгера та інших досить ґрунтовно визначено провідну роль педагога в організації процесу виховання та навчання школяра. С. Рубінштейн неодноразово підкреслював, що педагогічний процес формує особистість дитини тією мірою, якою педагог керує її активністю, а не підмінює її. Аналогічні

висновки містяться в роботах В. Мерліна, Я. Стреляу, А. Ніколаєвої, А. Петровського, Р. Бернса та інших [1, с. 26-27].

Мета статті – теоретичне обґрунтування суб'єктно-об'єктного підходу до організації патріотичного виховання молоді загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно відзначити, що суб'єктно-об'єктний підхід до організації патріотичного виховання молоді реалізується через суб'єктно-об'єктні відносини, які є складовою усіх видів діяльності загальноосвітнього навчального закладу (освітньої, навчально-виховної, управлінської, просвітньої тощо).

У педагогічній науці виділяють два види взаємодії педагога й дитини: суб'єктно-об'єктний та суб'єктно-суб'єктний. У контексті нашого дослідження, ми більш конкретно розглянемо суб'єктно-об'єктні взаємини. У таких взаєминах у ролі суб'єкта постає педагог, а в ролі об'єкта – учень.

Педагога як суб'єкта педагогічної діяльності характеризують цілеспрямованість, активність, педагогічна самосвідомість, адекватність самооцінки тощо. У цій ситуації учень є виконавцем вимог і завдань, що висуває до нього педагог. За умови розумних суб'єктно-об'єктних взаємин формуються та закріплюються позитивні якості школярів: ретельність, дисциплінованість, відповідальність, у контексті нашого дослідження, патріотизм; учень накопичує досвід здобуття знань, опановує систему, упорядкованість дій.

Ми погоджуємося з думкою тих науковців, які переконані, що між суб'єкт-об'єктними і суб'єкт-суб'єктними взаємодіями існують відносини субординації. А саме, суб'єкт-об'єктні зв'язки включаються в суб'єкт-суб'єктні як частина в ціле. Наприклад, науковець В. Фофанов усі спроби розрізнити в суспільстві два типи взаємодій вважає «результатом серйозної теоретичної плутанини». Специфіка суспільного життя, на його думку, обумовлюється суб'єкт-суб'єктною взаємодією, а суб'єкт-об'єктні зв'язки

виступають як залежні і похідні від нього. Науковець наголошує, що «Суб'єкт-об'єктне відношення – це не самостійний тип соціальних відносин, а один з моментів більш складного цілого, один з моментів взаємодії двох суб'єктів» [2, с. 149-150].

Не можна забувати очевидного: позиції учасників педагогічного процесу не рівні. Вчитель завжди виступає як освіченіший, зріліший, відповідальніший партнер. Навіть поза межами професійної ролі ця відмінність визначається нерівноправністю фактичного становища дорослого і дитини. Абсолютна рівність позицій навіть небажана, оскільки неминуче призведе до негативних наслідків: панібратського, фамільярного ставлення учнів до вчителя, формування в них завищених, неадекватних самооцінок, відсутності поваги до авторитету і життєвого досвіду дорослих. Однак статусна, рольова нерівність не заперечує рівності особистісної [3].

Необхідно відзначити, що учасники педагогічного процесу, передовсім учні, можуть перебувати в положенні (відчувати себе) об'єкта чи суб'єкта. Звичайно, в реальному педагогічному процесі його учасники не можуть бути чистими об'єктами чи суб'єктами, у чомусь учні та вчителі – об'єкти, а в чомусь – суб'єкти. Об'єктність у педагогічному процесі породжується причинами, які можна розділити на дві групи. Перша відображає об'єктивні умови, в яких перебувають учасники педагогічного процесу, друга – стосунки між людьми, які виражаються в стилях педагога, управлінні педагогічним процесом, його організації, міжособистісних стосунках [4, с. 78-86].

Отже, взаємодіючи з учителем, учень є водночас і суб'єктом (повноправною особистістю), і об'єктом, на який спрямовано педагогічний вплив. Ця одномоментна представленість двох протилежних позицій дуже важка для аналізу, але, не розібравшись у ній, учитель неминує «кидатиметься» з однієї крайності в іншу.

Цілком зрозуміло, що ступінь «об'єктності» та «суб'єктності», що вимагається від учня, в кожній педагогічній ситуації буде різною. У навчальній діяльності чимало таких моментів, що потребують від учня обмеження активності, підкорення, вміння прийняти свою об'єктність як необхідність, тобто не виявляючи опору слідувати запропонованій учителем логіці поведінки. Наприклад, учень не може відмовитися вивчати таблицю множення або абетку, у ракурсі патріотичного виховання, вивчати гімн України, розпочинати засвоєння навчального матеріалу з кінця підручника. Інша річ, що сам процес вивчення цього матеріалу потрібно організовувати так, щоб викликати інтерес. У деяких ситуаціях учитель може повністю передати ініціативу самим учням, опинитися в ролі «учня», дозволити дітям відпрацювати («відточити») на собі прийоми викладення власних думок, точність та дієвість аргументації, висловити сумнів, власний погляд (тобто сам стає «об'єктом» впливу з боку учнів).

Патріотичне виховання – важлива складова системи виховання особистості, в основі якої – ставлення особистості до оточуючого середовища та до самої себе. Наслідування особистістю патріотичних традицій свого народу забезпечить їй повноцінне суспільне життя [5].

Саме тому, суб'єктно-об'єктний компонент (принципи, функції патріотичного виховання учнів) є найважливішим у моделі патріотичного виховання молоді. Концептуальні основи патріотичного виховання молоді, принципи цього процесу. До них відносимо наступні:

1. Служіння Вітчизні. Є інтеграційним принципом патріотичного виховання. У сучасних умовах вимоги принципу поширюються на сферу виховання патріотизму як в ракурсі творчої діяльності, так і захисту Батьківщини.

2. Історична і соціальна пам'ять. Вимога принципу здійснювати зв'язок часів – минулого, сьогодення і майбутнього, є механізмом закріплення, акумуляції, збереження і відтворення (відновлення,

моделювання) соціального досвіду і виконує функцію збереження духовно-етичного і культурно-історичної спадщини народу і відтворює цю спадщину в реконструйованих формах змісту патріотичного виховання.

3. Спадкоємність духовного досвіду поколінь. Даний принцип передбачає використання у вихованні вкорінену в глибинах народного життя систему базових цінностей, які впродовж тисячоліть формували різні покоління, створюючи обличчя народу і нації, обумовлюючи абсолютно певний тип особистості; відображає єдність і різноманіття соціального і народного компонентів у патріотичному вихованні; орієнтує на збереження загальних меж багатовікової побутової культури виховання, етнокультурні, духовні, героїчні та творчі традиції, загальні фактори виховання, притаманні різним народам.

4. Соціокультурна ідентифікація, яка визначає дію механізмів ототожнення суб'єкта з соціальним світом, що сприймається як світ Батьківщини, батьківського дому, спорідненості. Саме цим визначається сенс пошуку ідентифікаційного коду української культури, адекватної викликам сучасності.

5. Гордість і великодушність в осмисленні соціокультурної реальності історичного минулого, що вимагає певного ставлення до перебігу вітчизняної історії і окремих історичних подій як даних розглядати їх в контексті необхідності та виправданості наступним ходом історичного процесу. Сакральність символів і смислів Вітчизни, яка визначає емоційно-ціннісну домінанту втілення відчуття гордості і прихильності пам'яті предків у справу творення і захисту Батьківщини.

6. Соборність у вихованні духовних основ патріотизму. Результати наукових узагальнень соціокультурних, релігійних і філософських особливостей українського менталітету дозволяють зробити висновок, що одним з принципів ідентифікації духовного життя соціуму являється соборність, яка володіє колективістськими, об'єднуючими

началами соціокультурної інтеграції. У патріотичному вихованні даний принцип направлений на формування духовності, гармонійних основ у стосунках особи, колективу, суспільства і держави, основ відтворення традицій народної єдності, благоговіння перед предками, гуманізму, толерантності, милосердя, колективізму.

Опора на культурні, історичні, бойові і трудові традиції, які виступають універсальною формою збереження і трансляції соціокультурного досвіду, забезпечуючи при цьому стійку соціокультурну спадкоємність в реаліях повсякденності.

7. Імплікації традицій і інновацій в патріотичному вихованні. Даний принцип ґрунтується на уявленні про патріотизм як феномен, що володіє властивістю інверсії в просторі «минуле – сьогодення – майбутнє» [5].

Таким чином, учитель у педагогічній взаємодії виступає в якості головного суб'єкту, який володіючи конкретними знаннями, вміннями та навичками, будує педагогічну технологію на монолозі, а учень виступає об'єктом, задача якого чітко та точно відтворити знання та правила. Так, Є. Шиянов виявив домінуючі парадигми педагогічних знань учителів, які можуть слугувати складовими суб'єкт-об'єктної парадигми: спрямованість на формуюче навчання, яке обмежується цілями предмета та орієнтується на сьогодення; визнання монособ'єктності в педагогічній діяльності, де учень виступає об'єктом впливу; орієнтація на рольову взаємодію із учнем; жорстка зовнішня детермінація поведінки та діяльності учнів; визнання імперативного стилю, який характеризується монологізованим впливом, як найбільш ефективним в управлінні навчальною діяльністю; визнання пріоритету методів та форм професійного навчання [6, с. 144-149].

Необхідно також відзначити, що відносини між учителем (носіями знань) і учнем (споживачами знань) традиційно вважаються різностатусними (майже полярними у ієрархії соціальних позицій),

оскільки їх змістом є, по-перше, нерівність вікового цензу; по-друге, різний рівень фахових знань; по-третє, велика різниця у обсязі накопиченого життєвого досвіду; по-четверте, різниця у характері владних повноважень і, по-п'яте, різниця у престижності соціального положення.

Результативність патріотичного виховання значною мірою залежить від тактики педагогічної дії, яка спирається на систему інтегрованих і взаємопов'язаних підходів у вихованні. Суб'єктно-об'єктний підхід – розгляд вихователя та вихованців як суб'єктів процесу виховання, що активно взаємодіють. Підходи у вихованні мають суттєве значення як для теоретичних педагогічних досліджень, так і для здійснення цілеспрямованої виховної взаємодії на практиці.

Цієї ж думки дотримується і Н. Волошина, яка стверджує, що патріотизм суспільства існує і проявляється завдяки наявності суб'єктно-об'єктних відносин. До суб'єктів патріотизму суспільства відносяться індивід, особистість, сім'я, еліта, клас, група, етнос, нація. Зважаючи на кореляцію суб'єкта і об'єкта, в якості об'єкта патріотизму можуть бути Батьківщина, та елементи суспільства, що є суб'єктами патріотизму, особистість, воєнна організація. Патріотизм є соціально-психологічною якістю, яка формується, розвивається, або притупляється (втрачається) у процесі життя під впливом політичних, економічних і соціальних чинників. Н. Волошина визначила такі принципи формування й розвитку патріотизму суспільства: спадкоємності; детермінізму патріотизму, причинно-наслідкового взаємозв'язку; системного використання всіх наявних чинників формування патріотизму; взаємозв'язку суспільної та індивідуальної форми патріотизму; спрямованість патріотизму на людей, що є його суб'єктом і об'єктом [7, с. 12].

Суб'єктно-об'єктний підхід у вихованні передбачає певну послідовність процесу патріотичного виховання особистості:

– перший етап – ознайомлення з нормами і правилами поведінки та оволодіння ними. До них належать загальнолюдські християнські моральні постулати, правила етики й етикету;

– другий етап – передбачає вплив на свідомість і формування відповідних переконань, які здійснюють мотиваційну, спрямовуючу та коригуючу функції у виборі способу поведінки. При цьому переконання – це стійкі погляди, що формуються під впливом оточення і ґрунтуються на певних положеннях, думках, які вважаються істинними;

– третій етап – формування почуттів, емоційного забарвлення переживань і переконань. Виконуючи регулятивну функцію, стійкі переживання спрямовують поведінку особистості;

– четвертий етап – вироблення вмій і навичок поведінки. Тривалі багаторазові спроби чинити правильно народжують навички та звички необхідної поведінки.

У ракурсі нашого наукового дослідження необхідно відзначити, що патріотичне виховання як педагогічна категорія та процес має свої особливості: двосторонній характер; безперервність та довготривалість; взаємозв'язок, взаємодоповнюваність процесів виховання, самовиховання та перевиховання; багатофакторність різноманітних виховних впливів (батьки, друзі, навколишнє середовище, засоби масової інформації тощо); латентний (прихований) характер результатів виховання; концентризм формування патріотичних якостей особистості з урахуванням індивідуальних, психічних і вікових можливостей; різноманітність форм, методів і прийомів виховання; специфіка й труднощі оцінювання поведінки та якостей особистості у зв'язку з неточністю методів діагностики виховання.

Таким чином, сферами патріотичного виховання є спілкування та діяльність, однак виховна дія відбувається тільки шляхом взаємодії

особистості з різними об'єктами життя у процесі виникнення різноманітних виховних ситуацій.

Висновки. Під час вивчення взаємодії вчителя та учня необхідно враховувати, що взаєморозуміння не може бути повністю вичерпанним, а результати взаємодії повністю передбаченими. Але впровадження нормативно відкритого навчання, орієнтованого на особистість учня, детермінує зміну індивідуального педагогічного стилю вчителя, обумовить необхідність налагодження спільних дій, пошуку нових методів та технологій навчання.

Доцільно зауважити, що у процесі становлення особистість виступає не тільки об'єктом, але і суб'єктом власного виховання і розвитку. Справжнє виховання особистості передбачає активність людини, спрямовану на удосконалення себе за допомогою системи дій, здійснення яких піднімає сформованість патріотизму на вищий рівень. Формування патріотизму є компонентом національно-патріотичного виховання, разом з тим воно може бути і самостійною задачею, спеціально організованим процесом. Цілі формування патріотизму, його мотивація є соціальними за своїми джерелами і мають конкретно-історичну природу. Удосконалюючи себе особистість виходить із соціальних цінностей та ідеалів, характерних для суспільства певної епохи, і співвідносить їх з мірою відповідності себе до суспільних вимог. Прагнення «поліпшити» себе виникає не як самоціль, а як бажання підвищити свої соціально-психологічні можливості та здібності, сформувати себе як цілісну гармонійну особистість і самоствердитися в системі суспільних взаємодій.

Література

1. Гораш К. В. Суб'єктно-об'єктний підхід до комплексного оцінювання інноваційного розвитку загальноосвітніх навчальних закладів / К. В.

- Гораш // Анотовані результати НДР Інституту педагогіки за 2013 р.: наукове видання. – К.: Інститут педагогіки, 2014. – С. 26-27.
2. Фофанов В. П. Социальная деятельность как система / В. П. Фофанов. – Новосибирск: Наука, 1981. – 304 с.
 3. Святовец В. Ф. Алгоритми виховання: педагогічні етюди та оповідання / В. Ф. Святовец. – К.: Радянська школа, 1989. – 206 с.
 4. Кушнір В. А. Об'єктність педагогічного процесу / В. А. Кушнір // Наукові записки. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: КДПУ. – 2000. – Вип. 27. – С. 78-86.
 5. Жаровська О. П. Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 «теорія і методика виховання» / Олена Петрівна Жаровська. – Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, 2015. – 290 с.
 6. Алпатова О. В. Проблема педагогічної взаємодії у системі особистісно орієнтованого навчання / О. В. Алпатова // Вища освіта України. – 2013. – № 3 (додаток 2): тематичний випуск «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу». – С. 144-149.
 7. Волошина Н. М. Соціально-філософський вимір патріотизму сучасного українського суспільства: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 «соціальна філософія та філософія історії» / Наталія Миколаївна Волошина – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 20 с.